

atingunt; proinde, peripateticum systema ac theoriam generationis substantialis nedum non evertunt, sed nec quidem tangunt. Ex eis quippe argumentis ad summum inferri posset, substantialem generationem locum non habere in compositis inanimatis, quæ, hac in hypotesi, spectari possent tamquam corpora minus perfecta quoad unitatem naturæ et substantiæ, eisque accommodari, quæ veteres Scholastici docebant circa *mixta imperfecta*.

CAPUT TERTIUM

DE PRÆCIPUIS CORPORUM AFFECTIONIBUS

Cum prima corporum principia præcedenti capite perpendimus, abs re non erit nunc quæstionem instituere de quibusdam corporum affectionibus, quæ ex prædictis principiis veluti enascuntur. Et quamvis corporum affectiones et proprietates investigare ad Physicam potiori jure quam ad Metaphysicam spectet, attamen, quia ea Metaphysicæ pars, quæ *Cosmologia* nuncupatur, proxime ad Physicam accedit, adeo ut vere dici possit, Physicam incipere ibi, ubi desinit *Cosmologia*, ab ista non erit prorsus alienum disputare de *quantitate* seu extensione, *de motu*, *de spatio et tempore*, quæ, utpote fundamentales et universaliore corporum affectiones, affinitatem quamdam obtinent cum disputatione circa prima corporum principia. His accedit, quod ea, quæ in scientiis physicis investigantur, facilius ac perfectius capiuntur et dijudicantur, si rectæ notiones circa præfatas affectiones præhabeantur.

ARTICULUS PRIMUS

De quantitate seu extensione.

Prænotanda:

- 1.° Pro recta perceptione eorum, quæ hic subjiciemus, in memoriam revocare oportet ea, quæ circa præsens argumentum ex præcedentibus jam liquent, ac præsertim quantitatem a substantia realiter distingui, ejusque primam radicem et sufficientem rationem esse materiam primam.
- 2.° Quantitas seu extensio et accidens adeo insignitur afficiens substantiam corpoream, ut hæc ratione illius prædicata seu attributa quædam adsequatur, quorum insigniora, ut in Logica diximus, sunt: 1.° *extensio substantiæ in partes integrantes*, seu positio unius partis extra aliam; 2.° *divisibilitas*, seu aptitudo, ut in partes dividatur; 3.° *extensio quoad locum*, seu aptitudo et exigentia ad determinatum locum occupandum et implendum; 4.° *impenetrabilitas*, seu facultas excludendi alia corpora ab eodem loco; 5.° *mensurabilitas*, vel aptitudo ad hoc, quod mensurari certa ratione possit.
- 3.° Porro, quod ejusmodi attributa in materiali substantia reperiantur, ipsa experientia aperte ostendit. Quod vero eidem convenient ratione quantitatis, satis constat et probatur: 1.° quia, ut notum est apud cunctos philosophos, si Cartesium excipias, corporis essentia ac proinde corporea substantia non identificatur cum extensione, sed potius ab ipsa præscindit; unde corporis substantia et essentia, qualis est divisibilitas; ut enim habet D. Thomas, «subtracta quantitate, substantia remanet indivisibilis;» 2.° quia, si quantitas pertineret ad essentiam substantiæ corporeæ, vel id esset, quatenus est substantia, vel quatenus est corporea; non primum, quia secus etiam substantiæ spirituales essent extensæ: non secundum, quia id, quod primo et per se discernit ac sejungit substantiam spiritualem a materiali, est sim-

plicitas et compositio quoad essentiam et non quoad extensionem, quatenus, nempe, dum essentia substantiæ spiritualis est simplex in linea substantiæ, essentia substantiæ corporeæ est composita in ratione substantiæ, quia constat duobus principiis substantialibus, ex quibus exurgit substantia corporea completa. Dico in *linea substantiæ*; quia substantia spiritualis creata potest dici composita *in ratione entis* subsistentis, quatenus essentia comparatur ad subsistentiam et existentiam tanquam potentia et subjectum ad actum et formam perfectam, quod maxime verificatur, si existentia creata realiter distinguatur ab essentia: unde spiritualis substantia creata simplex quidem vere dicitur in linea substantiæ, quia ejus essentia substantialis non coalescit ex duobus principiis, ut corporea substantia, et simul vere dicitur composita in linea entis, quia in eadem spirituali substantia essentia distinguitur a subsistentia et existentia actuali¹.

4.º Quia, ut supra diximus, materia prima est ratio propria sufficiens et radix extensionis, ideo hæc est attributum naturale ac proprietas necessario afficiens quodlibet corpus. Unde, si quærat ratio, quare extensio necessario semper reperitur in corpore ab eoque separari nequeat, jure responderi potest, quia in omni corpore reperitur materia tamquam

¹ Atque hic obiter notare liceat scientificam profunditatem ac unitatem harmonicam, quæ elucet in systemate philosophico D. Thomæ. Deus, qui est ipsum esse subsistens ac substantia infinita, est actus purissimus ac simplicissimus, compositionem quamcumque, sive in linea substantiæ, sive in linea entis, penitus excludens: spirituales substantiæ, quæ Deo præ cæteris creaturis accedunt ejusque naturam perfectiori ratione participant, simplicitatem et unitatem perfectam obtinent in linea substantiæ, sed compositioni et multiplicati sunt simul obnoxie in linea entis: substantiæ materiales, quæ longius a Deo quam spirituales recedunt, compositioni obnoxie sunt, non solum in linea entis, sed etiam in linea substantiæ; tandem, accidentia, quæ longissime a Deo recedunt quoad participationem ejus naturæ, essentiam adeo imperfectam obtinent, ut non tam entia, quam *entis entia* seu modi dicenda sint.

unum ex ejusdem principiis essentialibus. Sicut ergo repugnat, esse corpus sine materia, ita similiter repugnat, esse corpus sine quantitate; hoc tamen discrimine, quod primum involvat repugnantiam absolutam, cum materia sit pars essentia corporis; alterum vero repugnantiam solum naturalem, cum essentia existere possit virtute divina sine quibusdam proprietatibus actu habitis.

Solum ergo superest difficultas, eaque non minima, in determinanda essentia quantitatis; cum enim plura sint, quæ corpori conveniunt per extensionem, ut initio adnotavimus, philosophi in diversas abeunt sententias.

THESIS

Distributio in partes integrantes, seu positio unius partis extra aliam, essentiam quantitatis constituit.

Prob. 1.º Essentiale constitutum rei illud est, quo concepto, res ipsa concipitur, atque simul radix et ratio sufficiens existit cæterorum attributorum ac prædicatorum, quæ illi essentia tribuuntur; atqui, concepta distributione in partes seu positione unius partis extra aliam, eo ipso concipitur res ut extensa, simulque ejusmodi partium distributio congrue assignatur tamquam sufficiens ratio et radix aliorum, quæ de substantia corporea ratione quantitatis affirmantur; ergo... Minor patet: nam, concepta distributione substantiæ in partes integrales, concipitur ut extensa: similiter, ideo illa substantia est divisibilis, quia constat partibus, cum prius sit naturam habere partes quam eas posse dividi; ideo substantia apta est determinatum locum implere, quia constat partibus: quod idem facile applicari potest reliquis attributis extensionis.

Prob. 2.º ex Eucharistiæ sacro mysterio, in quo, juxta catholicam doctrinam, existit corpus Christi cum propria quantitate, ac proinde cum eo, quod quantitati essentialis est, cum res nullibi esse possit sine propria essentia: atqui inter ea, quæ quantitati assignantur, sola distributio in partes integrales reperitur in corpore Christi sub speciebus eucharisti-

cis, quatenus distribuitur in partes diversas, ut caput, pedes, brachia, etc., cetera vero eidem minime conveniunt: siquidem, ibi non habet nec extensionem localem, cum totum reperitur sub qualibet specierum particula; nec divisibilitatem, cum non dividatur speciebus divisis; nec mensurabilitatem, eo ipso, quod in qualibet particula integrum reperitur, nec demum impenetrabilitatem, quæ consequitur extensionem localem, quæ ibi non datur. Ergo saltem philosophia christiana agnoscere debet distributionem in partes integrales, tamquam primum ac essentielle constitutum extensionis.

Ex his, quæ tum hic, tum aliis in locis exposita manent circa quantitatem, inferre licet quædam notanda Corollaria.

1.^m Substantia, etiam materialis, partes actuales, hoc est, diversitatem seu distinctionem ac multipliciter partium, non obtinet nisi sub quantitate et ratione quantitatis, vel, quod in idem redit, quatenus affecta quantitate. Nam cum distributio in partes integrales sit effectus formalis ac primarius quantitatis, immo ipsa essentia quantitatis, planum est, quod, si hæc non existit, nec illa existere possit. Ad rem D. Thomas ¹: «Diversitas partium non potest intelligi in materia sine quantitate.» Dixi in *partes actuales*, quia corporea substantia, quæ supponatur vel concipiatur sine quantitate, habebit partes *potentiales*, quatenus potentiam et aptitudinem retinet ad habendam quantitatem, ac per ipsam ad adsequendam distributionem in partes actuales.

2.^m Ergo *totum quantitativum* prorsus ac plane discriminetur a *toto substantiali*, atque, ut aiebant Scholastici, *æquivoco* solum conveniunt. Totalitas namque *quantitativa* seu extensionis exurgit ex multiplicitate et unione actuali partium integralium, quatenus constituunt determinatam extensionem; totalitas vero *substantiæ* in corporeis substantiis exurgit ex multiplicitate et unione partium seu principio-

¹ Sum. cont. Gent., lib. 4.º, cap. LXV.

rum, quæ essentiam rei constituunt. Atque exinde oritur, quod dum totalitas quantitativa non salvatur nisi in determinato numero et extensione partium, ut uncia auri in numero ac extensione partium, ex quibus uncia constat, e contra totalitas substantiæ salvatur in qualibet parte, ut, in allato exemplo, quælibet pars habet totam essentiam substantialem auri.

3.^m Quamvis omne corpus quantitate affectum naturaliter sit impenetrabile, eo ipso, quod determinatum locum exigit et occupat; attamen quia impenetrabilitas non est ipsa essentia quantitatis, sed hujus essentia proprietatis, potius ac veluti effectus quidam secundarius, virtute divina impedi potest, ne existat aut resultet in corpore quantitate affecto. Immo etiam, quia impenetrabilitas posterior est naturæ ordine quantitate, non solum quoad hujus essentielle constitutum, quod est distributio in partes integrales, seu, ut aiebant Scholastici, extensio partium in ordine ad se, sed posterior etiam est extensione partium in ordine ad locum, ut illi aiebant, hoc est, consequitur rem quantam, prout postulat determinatum locum, a quo proinde et idcirco aliam rem extensionem excludit, colligere pronum est, impenetrabilitatem impedi posse ex virtute divina, non solum in corpore prædico Christi in Eucharistia, sed etiam in corpore prædico *extensione in ordine ad locum*, ut dum Christus ad apostolos januis clausis ingressus est. Cujus rei ratio est, quod, quamvis impenetrabilitas, divisibilitas, etc., oriuntur naturaliter a principiis constituentibus corpora, non sunt tamen ipsa essentia corporum, nec ipsa essentia quantitatis corpus afficientis, sed quid secundarium respectu ipsorum. Porro, quod res sine sua propria essentia sit, contradictionem involvit, nec proinde a Deo perfici potest; sed quod res sit absque eo, quod secundario ipsius essentiam consequitur, nullam involvit contradictionem, quia ejusmodi, ut scite habet D. Thomas, «dependent a principiis essentialibus rei sicut a causis proximis, sed a Deo sicut a causa prima: causa

autem prima potest conservare rem in esse, cesantibus causis secundis.»

4.^m Ex hucusque expositis, efformari potest conceptus aliquis de mysterio Eucharistiæ, quantum patitur hujus altitudo ac humanæ mentis imbecillitas. Quandoquidem, ex dictis, Christus est ibi: 1.º ut substantia corporea constans materia et forma substantiali seu rationali anima, ut ceteri homines; 2.º est ibi corpus Christi ut quantum, quia habet id, quod essenziale est in quantitate, hoc est, distributionem substantiæ corporis in partes actuales ac distinctas, quæ *extensio partium in ordine ad se*, apud Scholasticos, dici solet; 3.º est tamen ibi corpus Christi sine extensione locali, sine divisibilitate, sine mensurabilitate, sine impenetrabilitate, quia hujusmodi, cum non sint ipsa essentia nec corporis, nec quantitatis, sed hujus veluti effectus et attributa secundaria, virtute divina impediri potest, ne exurgant in corpore quanto, salva hujus essentia et natura; 4.º corpus Christi, prout in Eucharistia, potest esse simul pluribus in locis, vel melius, sub pluribus speciebus; nam ratio sufficiens proxima, quare aliquod corpus, v. gr., lapis, sit in loco *circumscriptive*, ut ajunt Scholastici, hoc est, terminetur ac circumscribatur determinato loco simulque alia excludat, est extensio localis; ergo, sublata hac extensione, ut contingit in Eucharistia, tollitur consequenter circumscriptio per determinatum locum.

Quorum omnium ratio quodammodo assignari potest, quod quantitas in corpore eucharistico Christi existit solum concomitanter et quasi per accidens. Siquidem conversio, quod est præcipuum in hoc sacramento, primo ac per se respicit substantiam, et fit de substantia in substantiam: unde quantitas non ponitur ibi ex vi sacramentali, nec ex vi conversionis, sed quatenus comitatur naturaliter substantiam corpoream. Quia ergo natura et objectum proprium hujus sacramenti in conversione substantiæ in substantiam consti-

¹ *Sum. Theol.*, p. 3.^a, q. 76, art. 4.º ad 1.

tuta sunt, congruum fuit, ut quantitas ex virtute divina esset ibi ad modum substantiæ, seu assimilaretur substantiæ ex parte quoad modum essendi: substantia autem ex se, seu qua substantia, nec circumscribitur loco, nec reliquis quantitatis affectionibus subjicitur. Quæ profecto ratio summatim continetur hisce D. Thomæ verbis 1: «Quia igitur ex vi hujus Sacramenti est in altari substantia corporis Christi, quantitas autem dimensiva ejus est ibi concomitanter et quasi per accidens, ideo quantitas dimensiva corporis Christi est in hoc Sacramento non secundum proprium modum (ut, scilicet, sit tota in tota et singulæ partes in singulis partibus), sed per modum substantiæ, cujus natura est tota in tota et tota in qualibet parte.» Itaque in Eucharistia Christus fit præsens *cum* quantitate, sed non secundum *modum* quantitatis; quia non fit præsens ratione quantitatis, sed ratione substantiæ.

SCHOLIUM

A quæstione circa divisibilitatem materiæ, seu corporis quantitate affecti, abstineo, non solum brevitatis, sed utilitatis quoque amore; quandoquidem, ejusmodi controversia utilitate practica pro Theologia caret, et præterea, quæstionem istam habemus tamquam demonstratæ solutionis incapacem pro humana mente. Sufficiat adnotare, D. Thomam stare pro divisibilitate infinita corporis, si mathematice solum spectetur, pro finita vero divisibilitate corporis physice seu quoad propriam essentiam et substantiam spectati. Quo circa, ut alia plurima omittam, hæc habet 2: «Corpus mathematicum est divisibile in infinitum, in quo consideratur sola ratio quantitatis, in qua nihil est repugnans divisioni infinitæ. Sed corpus naturale (quatenus habet naturam physicam determinatam), quod consideratur sub tota forma, non potest in infinitum dividi, quia, quando jam ad minimum

¹ *De Sensu et Sensat.*, lec. 15.

² *Ibid.*

deducitur, statim propter debilitatem virtutis convertitur in aliud.»

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º D. Thomas essentiam quantitatis in divisibilitate constituit; siquidem in 1.º *Sent.*, dist. 19, q. 1.^a, art. 1.º scribit: «Ratio quantitatis in communi consistit in quadam divisibilitate;» quod idem aliis in locis repetit; ergo...

Resp. 1.º D. Thomam ibi essentiam quantitatis non determinare, sed describere tantum per divisibilitatem, utpote notius quantitatis attributum, quod quidem ipsi sufficiebat pro scopo, quem ibi prosequitur. Nec infrequens est apud Angelicum Doctorem describere per illum attributum vel effectum, qui controversiæ propositæ definiendæ proximius accedit aut sufficit.

Resp. 2.º Divisibilitatem ibi sumi non pro aptitudine ad divisionem actualem seu separationem partium, quo sensu nos accipimus, dum dicimus, non esse essentiam quantitatis, sed sumitur pro positione partis extra partem vel pro divisione intellectuali ac distinctione actuali partis a parte, quæ est ipsamet extensio seu distributio in varias partes. Nam, ut scite adnotavit Suarez¹: «Illi auctores, qui divisibilitatem ponunt rationem quantitatis, per eam nihil aliud intelligunt quam extensionem seu divisionem partium... idem ergo est divisibilitas quod extensio quoad rem significatam, nisi quod illud nomen sumptum est ex aptitudine ad divisionem... quæ quidem aptitudo in rigore sumpta cum omnibus, quæ includit et connotat, potius est proprietates quædam quam ratio (essentia) quantitatis.»

Obj. 2.º Si essentia quantitatis consisteret in distributione partium integralium, actualis distinctio partium substantiæ penderet a quantitate: atqui hoc videtur absurdum; ergo...

¹ *Metaphys.*, disp. 40, sect. 1.^a

Prob. min. Absurdum est prius pendere a posteriori; atqui substantia naturæ ordine prior est quantitate; ergo...

Resp. neg. min. Ad prob., dist. maj. Absurdum est, etc., quoad id, in quo est prius, conc.; quoad alia, neg. Et ad min. dist. Substantia in ratione entis et subjecti est prior quantitate, conc.; quoad distributionem et distinctionem actualem in partes integrales, neg. Utique, substantia prior est quantitate sub ratione entis, quia prior substantia quam accidens, simulque ens nobilior ac perfectior: prior est etiam sub ratione vel conceptu subjecti, quatenus est naturale subjectum quantitatis, quæ proinde eam naturæ ordine præsupponit. Ast vero, eadem substantia posterior est quantitate quoad distinctionem actualem partium, quatenus partes actu distinctas ac integram extensionem obtinet sub quantitate et ratione quantitatis; quandoquidem, remota quantitate, ut ait D. Thomas, substantia remanet indivisibilis, ac proinde sine partibus actu distinctis.

Obj. 3.º simul instando: Si corporea substantia partes actu distinctas non haberet nisi per quantitatem et sub quantitate, non posset esse subjectum quantitatis; ergo... Prob. ant. Si corporea substantia non haberet partes actu distinctas nisi sub quantitate et per quantitatem, illa substantia pro priori ad quantitatem esset indivisibilis; atqui res divisibilis, qualis est quantitas, nequit recipi in subjecto indivisibili; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob. dist. Illa substantia pro priori ad quantitatem esset indivisibilis *negative*, neg.; *privative*, conc. Et ad min. Quantitas nequit recipi in subjecto indivisibili, *indivisibilitate tam negativa, quam privativa*, conc.; *indivisibilitate solum privativa*, neg. Illud, quod partes integrales nec habet, nec habere potest, ut contingit in substantiis spiritualibus, quæ ex propria essentia substantiæ sunt omnino simplices, recte dicitur indivisibile *negative*, cum excludat ipsam aptitudinem vel capacitatem ad habendas partes. Illud vero, quod, quamvis *ex se* partes integrales actu non habeat, simul tamen aptitudinem habet ad eas recipien-

das, merito dicitur indivisibile privative. Atque hujus generis est corporea substantia, quæ, quamvis ex se ac in se sola spectata integrantes partes non habeat, habet tamen naturalem aptitudinem veluti exigentiam ex propria natura ad quantitatem, cujus proprium est integrales partes tribuere rei, in qua recipitur.

ARTICULUS SECUNDUS

De Motu.

Veteres Scholastici agebant, objectum adæquatum seu attributionis Physicæ, quæ cum recentiorum Cosmologia partim convenit, esse *ens mobile*: objectum vero formale esse motum seu *mobilitatem*. Nec prorsus quidem immerito: nam cum vetus illa Physica corpora universa tamquam propriam materiam vel *objectum materiale* suo ambitu complecteretur, physicus ea solum præcipue considerabat, quatenus motui sensibili subjiciuntur. Quod si corporum ipsorum intimam essentiam, principia et proprietates vestigabant veteres illi in Physica, id perficiebant, quatenus præfata omnia motum respiciunt ac modificant; siquidem, juxta varia corporis cujusque principia atque essentiam, diversus exurgit in ipso motus. Sed cum postea investigationes ad Physicam spectantes in immensum fere excreverint, usus invaluit amandandi ad speciales scientias físicas, ac præsertim ad experimentalem, non pauca ex his, de quibus prius in Physica agebatur. Cum ergo nos hic versemur in Cosmologia, quæ, ut jam prænotavimus, affinitatem magnam obtinet cum *Physica Generali* veterum, generalem doctrinam circa motum dignoscere maxime expedit. Ea porro hisce summam continetur:

1.º Quia apud físicos tritum est, *naturam esse principium motus*, præ oculis habere oportet, nomen hocce *natura* multiplici ac plane diverso sensu accipi posse.

Nam, ut aliæ significationes prætermittantur, sumi po-

test: 1.º pro Deo naturæ auctore, qui proinde, apud juniores, *natura naturans* dici solet, et melius proculdubio a D. Augustino *natura creatrix*; 2.º pro cujusque rei essentia, cum indiscriminatim ac veluti synonyme rei essentiam et naturam dicamus: attamen in rigore philosophico *essentia* significat rem, quatenus dicit ordinem ad esse seu existentiam, *natura* vero quatenus est principium alicujus actus vel operationis¹, quo sensu solemus dicere, naturam angeli esse perfectiorem humana; 3.º pro universitate seu collectione rerum creaturarum, quo sensu dicimus, naturam esse effectum entis intelligentia præditi; 4.º pro eo, ad quod aliquis naturalem ac insitam aptitudinem et inclinationem habet, quo sensu dicimus, peccatum esse contra naturam hominis; 5.º pro eo, quod quis operatur ex necessitate et per determinationem ad unum, quo sensu dicimus, sanguinis circulationem vel nutritionem in homine esse operationem *naturalem*; 6.º pro eo, quod vires et captum humanæ rationis superat, quo sensu dicimus, mysteria fidei esse supra naturam humanam sive *supernaturalia*; 7.º pro nativitate seu conceptione in viventibus, quo sensu primogenitus dicitur prælatus ac superior fratribus ex ipsa natura, et, ex Apostolo, nos sumus *natura filii iræ*.

2.º Porro, cum natura dicitur principium motus, intelligitur ipsa essentia seu quidditas rei, cui tribuitur vel quæ supponitur esse principium motus, de quo agitur. Principium, inquam, non quodcumque, sed quod sit internum rei motæ, ipsique ex propria essentia insidens et non extrinsecus accidentaliter adveniens, ut vita in plantis vel brutis: unde accidentia, quæ extrinsecus rei adveniunt, quamvis motus seu operationes naturales juvent ac perficiant, ut scientiæ vel virtutes morales, quæ intellectus et voluntatis operatio-

¹ "Nomen autem naturæ, inquit D. Thomas, *De Ente et Ess.* cap. 1, videtur significare essentiam rei, secundum quod habet ordinem ad propriam operationem rei, cum nulla res propria destituatur operatione."

nes perficiunt, in rigore non sunt natura hoc sensu, tum quia non sunt principium internum sicut ipsa essentia hominis, tum quia non sunt initialiter prima principia operationis, sed præsupponunt non solum essentiam, sed intellectum et voluntatem. Hocce vero principium motus, quod *natura* nuncupatur, vel est proximum et adæquatum, nempe essentia rei, vel inadæquatum et radicale, scilicet, forma substantialis, quæ habetur tamquam prima radix et ratio activitatis in re, cujus etiam essentiam determinat, constituit ac ab aliis distinguit ¹.

3.º Atque omnia hæc intelligenda veniunt de motu strictiori ac proprio physicorum sensu accepto, hoc est, de mutatione sensibili corporum, sive ea instantanea sit, ut generatio substantiæ, sive successiva, ut alteratio et motus localis; cui postremæ tantum in rigore convenit allata motus notio et definitio, priori vero per quamdam accommodationem.

Cæterum, motus quandoque latissime sumitur pro omni operatione vel actu, quo sensu Deo etiam tribuitur: quandoque vero minus late pro qualibet mutatione, qua aliquid acquiritur vel amittitur; quo sensu Deo, qui est prorsus immutabilis, non congruit, congruit tamen angelis, qui muta-

¹ Veteres naturam, de qua hic sermo habetur, definiabant cum Aristotele: *Principium et causa motus et quietis ejus, in quo est, primo et per se et non secundum accidens*. Motum vero in genere sumptum sic: *Actus entis in potentia prout in potentia*.

Quæ quidem definitiones subobscuræ satis sunt, prout non raro contingit apud Stagiritam, maxime vero quoad eos, qui hujus philosophi terminologiam penitus ignorant. Cæterum quamvis allatæ definitiones obscuritati quoad terminos subsint, verissimæ tamen sunt quoad rem significatam. Prima etenim significat, naturam, de qua hic loquimur, esse principium motus naturalis, sensu a nobis exposito. Altera significat, rem motam quatenus actuali motui subjectam, esse simul in potentia et actu, juxta duos terminos, quos respicit: sic, dum homo movetur a loco A ad locum B, dum actu pertransit spatium interjectum C, est in actu respectu loci A, quem deseruit et a quo incepit motus, et simul in potentia respectu loci B, quem nondum assecutus est.

tioni accidentali subsunt, ac etiam spiritualibus operationibus intelligendi et volendi. Cum de motu apud physicos et sine addito agitur, excluduntur ejusmodi significationes latiores motus.

4.º Ex dictis plane consequitur, corpus non posse corpus aliud movere vel in corpus agere, nisi eidem vel immediate, vel mediate jungatur. Cum enim accidens de subjecto in subjectum migrare nequeat, corpus A nequit motum communicare vel imprimere et producere in corpore C ab eo sejuncto et remoto, nisi movendo prius corpus B interjectum, quod semel motum, si immediate contingat corpus C, ipsum movere aut in illud agere poterit. Quod ipsum confirmatur experientia et communi sensu, quibus edocemur, dum aliquid patimur vel impressionem sensibilem recipimus, causam statim quærere, vel in corpore aliquo nos circumstante, vel in corpore, ratione et ope cujus vis et actio causæ ad nos usque pertingere potuerit.

5.º Igitur non immerito ajebant Scholastici, quod *movens et motum oportet esse simul*; quia, nimirum, corpus agens et movens debet conjungi corpori moto et patienti, vel contactu *quantitatis*, vel saltem contactu *virtutis*, agendo in corpus patiens, dum prius agit in corpora intermedia, eaque immutat. Idem exprimi posset dicendo, corpus agens esse præsens corpori patienti, vel præsentia *suppositi*, vel præsentia *virtutis*.

6.º In quolibet motu physico, sive successivo, sive instantaneo, illud, a quo motus incipit, dicitur *terminus a quo*, illud vero, ad quod terminatur, *terminus ad quem*. Sic in generatione substantiali, res vel substantia, quæ corrumpitur, dicitur terminus a quo generationis, res vero ipsa vel substantia de novo generata dicitur terminus ad quem. Similiter in motu locali, locus, a quo motus incipit, et ille, in quo quiescit, designant terminum *a quo* et terminum *ad quem* ejusdem.